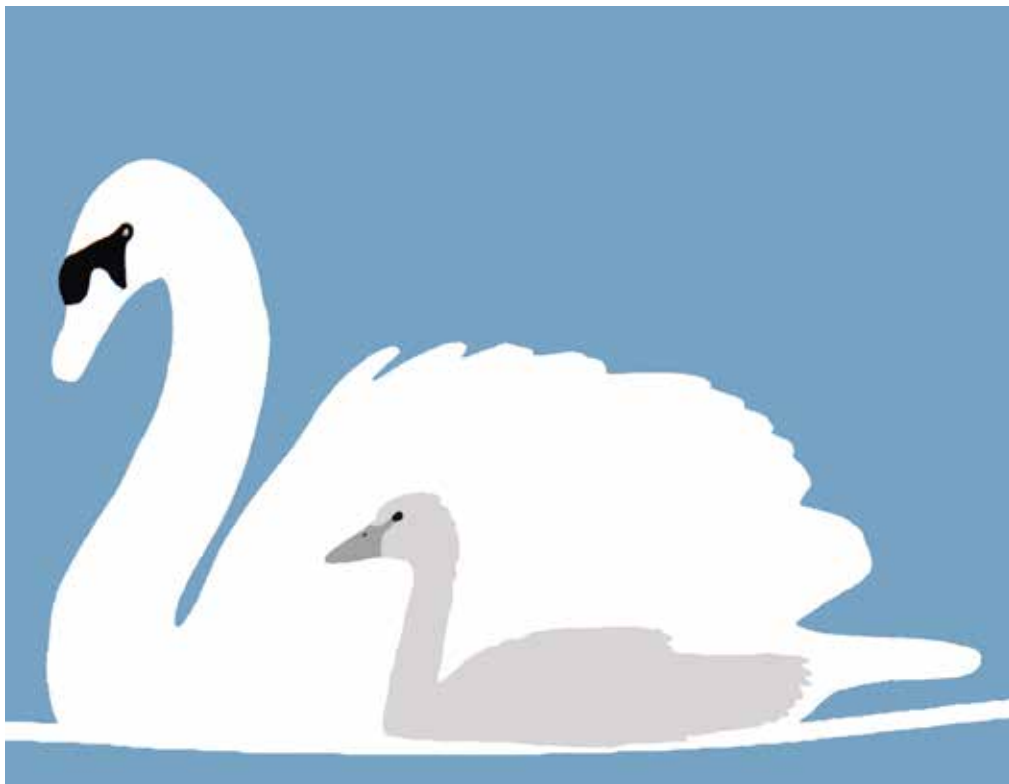

SPROG- KRÆSEN

Nyt fra
Den Danske
Sprogkreds 23

1. Juli
2024

I år bliver den dygtige sprogforsker, forfatter og formidler, Kirsten Rask, hædret med Svanepriisen for sin bog om Rasmus Rask, og Thomas Cadin og Ali Sufin vil modtage Ællingepriisen for deres ordbog om det sprog, der tales i danske ghettoområder som f.eks. Vollsmose, Mjølnerparken og Ishøj. Ghettoprog er delvist uforståeligt for udenforstående, da det består af ord fra bl.a. tyrkisk, kurdisk, arabisk og somalisk.

Det danske sprog blev på årets Folkemøde på Bornholm beskyldt for at være verdens mest kønsstereotype sprog. Lise Bostrup ser nærmere på den amerikanske sprogforskning, der har skabt baggrunden for denne besynderlige påstand. Vi ser også på anden forskning i kønssprog, og så har vi fået øje på en helt særlig brug af imperativ (bydemåde) i vejnavne.

Vores meget populære rubrik *Er du sprogkræsen?* handler i dette nummer bl.a. om brugen af store og små bogstaver, manglende nuancer i sproget og forskellen på *den unge* og *ungen*.

udgives af Den Danske Sprogkreds
på Forlaget Bostrup

Ansvarshavende redaktør: Lise Bostrup

Layout: Martin Sand Pævatalu

Forsideillustration: Gert Ejton

Andre illustrationer: Lise Bostrup (s. 2, 3), Gert Ejton (s. 9, 22, 24 og 27), Michael Falkendorf (s. 25 og 26), Karin Louise Sigurskjold (s. 2), Christine Witzke (s. 4 og 5).

Korrektur: Poul Sørensen og Karin Louise Sigurskjold.

Den Danske Sprogkreds' bestyrelse

Lise Bostrup (formand og redaktør),
Karin Louise Sigurskjold (næstformand),
Irina Bjørnø, Michael Falkendorf,
Sven Hansen, Dan Hellum og Ingrid Slott.

www.DenDanskeSprogkreds.dk / Facebook: Den Danske Sprogkreds

Indhold

Siden sidst	s. 3
Svanepriisen og Ællingepriisen	s. 5
Tema: Kvinder og mænd	s. 11
Lise Bostrup: <i>Er danske sprog verdens mest kønstereotype sprog?</i>	s. 11
Lise Bostrup: <i>Den Danske Ordbog revideres kønspolitisk</i>	s. 14
Sproghistorie	
Lise Bostrup: <i>Ordet prepping gør det mere acceptabelt at hamstre</i>	s. 16
Poul Sørensen: <i>Navnet Børsens historie</i>	s. 18
Karin Louise Sigurskjold og Lise Bostrup: <i>Spring-forbi og Kør-om. Imperativ i vejnavne</i> ..	s. 20
Forandringer eller fejl?	
Lise Bostrup: <i>Hver fjerde unge kan se frem til at blive cand.discount</i>	s. 23
Idiomatiske vendinger og ordspog	
Ingrid Slott: <i>Sko i sproget</i>	s. 24
Michael Falkendorf: <i>Fugleallegorier</i>	s. 26
Er du sprogræsen?	
Henrik Døcker: <i>Store og små bogstaver skaber forvirring</i>	s. 28
Ingelise Hallengren: <i>Manglende nuancer forfladiger sproget</i>	s. 30
Den Danske Sprogkreds' program juli — november 2024	s. 32

Kontakt Lise Bostrup

Herlufsholmvej 11, 2720 Vanløse
DenDanskeSprogkreds@gmail.com
Tlf. 26 71 78 37

Abonnement på *Sprogkræsen*

Sprogkræsen udkommer 4 gange om året.
Papirudgave: 300 kr. pr. år eks. porto
Elektronisk udgave: 300 kr. pr. år.

Medlemskab af Den Danske Sprogkreds

250 kr. pr. år inkl. årets udgivelser og
entré til Sprogkredsens arrangementer
Danske Bank 9570-12543832
Mobilpay 26 71 78 37
ISSN 25967347

Siden sidst

Sprogkredsens formand, Lise Bostrup, deltog den 15. juni i en paneldebat om *kønnet sprog* på Folkemødet på Bornholm.

De øvrige deltagere var *Sophia Karlson*, som studerer antropologi, *Caroline Ruder* fra Konservativ Ungdom, formanden for Manderådet, *Torben Haugaard*, og *Therese Dalager* fra den internationale feministiske organisation Zonta Z, der havde taget initiativ til mødet.

Den 24. april fortalte ph.d. Justin Marcussen-Brown om sin forskning om at gøre børn læseparate. Det foregik på Kulturstationen i Vanløse.

Den 11. maj afholdt Forfattergruppen Os hervedefra og Sprogkredsens et arrangement om "roepolakker" i Salon Ordlyd i Næstved. Direktøren for Museet Polakkasernen, Torsten Elsvor, Sprogkredsens formand, Lise Bostrup samt forfatterne Ingrid Slott, Else Lefmann, Karen Haugaard Larsen, Carsten Flink, Camilla Simonsen og Hanne Munk læste og fortalte.

Sprogkredsens bestyrelse samlet til møde den 24. maj 2024: Karin Louise Sigur-skjold, Dan Hellum, Ingrid Slott, Lise Bostrup, Michael Falkendorf, Irina Bjørnø og Sven Hansen.

Kirsten Rask talte den 29. maj i Den Danske Sprogkreds om Rasmus Rasks betydning for det danske sprog.

Svanepriisen og Ællingepriisen

Den Danske Sprogkreds har siden 2020 hvert år uddelt to forskellige sprogpriiser, Svanepriisen og Ællingepriisen.

Svanepriisen

Modtageren af Svanepriisen er typisk en lidt ældre sprogbruger, der behersker det danske sprog og har gjort en stor indsats for at fremme det.

- 2020 dansklæreren og formidleren Jens Raahauge
- 2021 Ældresagens direktør Bjarne Hastrup
- 2022 skuespilleren Anne Marie Helger
- 2023 forfatteren Hans-Willy Bautz
- 2024 sprogforskeren Kirsten Rask

Ællingepriisen

Ællingepriisen tildeles en person med et stort sprogligt potentiale.

- 2020 DRs sprogedaktør Martin Kristiansen
- 2021 sprogforskeren Justin Markussen-Brown
- 2022 boghandlerparret Christa Pålsson og Thomas Klemann
- 2023 forfatterspiren Theodor William Larsen
- 2024 sprogformidlerne Thomas Cadin og Ali Sufi.

Sprogkredsens Svaneprijs går i år til sprogforskeren Kirsten Rask for hendes indsats for at udbrede kendska- bet til Rasmus Rask

Af Lise Bostrup

Onsdag den 29. maj kl. 19 fortalte cand.mag. Kirsten Rask Sprogkredsens medlemmer og gæster om sprogforskeren Rasmus Rask (1787-1832), der satte det danske sprog på verdenskortet.

Den fynske skræddersøn, Rasmus Rasks mål var intet mindre end at finde alle sprogs moder eller oprindelse. Denne søgen førte ham ud på en farefuld færd til "verdens ende", nærmere bestemt Indien.

Kirsten Rask (f. 1951), der trods både navnefællesskabet og den fælles sproginteresse ikke er i familie med Rasmus Rask, skrev i 2002 en meget rost bog om den store danske sprogforskers livshistorie, hans forskning og hans personlige kampe med det københavnske parnas. Han nåede at gøre sig så grundigt uvenner med både Oehlenschläger og Grundtvig, at sidstnævnte skrev et smædevers om ham.

Kirsten Rask har forfattet mange bøger og artikler om sprog. Hun satte f.eks. gang i debatten om den engelske påvirkning af det danske sprog med en kronik i Politiken i 1999 og fulgte den op med *Sprogrenserordbogen – tal dansk!* i 2001.

I årene 2003-2006 var hun medlem af Dansk Sprognævn, og hun har været ekstern lektor på Københavns Universitet og censor ved eksamener samme sted.

Den 22. august tildeler Den Danske Sprogkreds Kirsten Rask Svanepriisen for hendes store indsats for det danske sprog i almindelighed og for Rasmus Rask i særdeleshed.

I anledning af 200-året for Rasmus Rasks fødsel blev hans portræt sat på et frimærke sammen med citater fra hans forskning og hans motto. Sit fædreland skylder man alt, hvad man kan udrette

Tag en rask beslutning – og sæt Rasmus Rask på en pengeseddel

Af Lise Bostrup

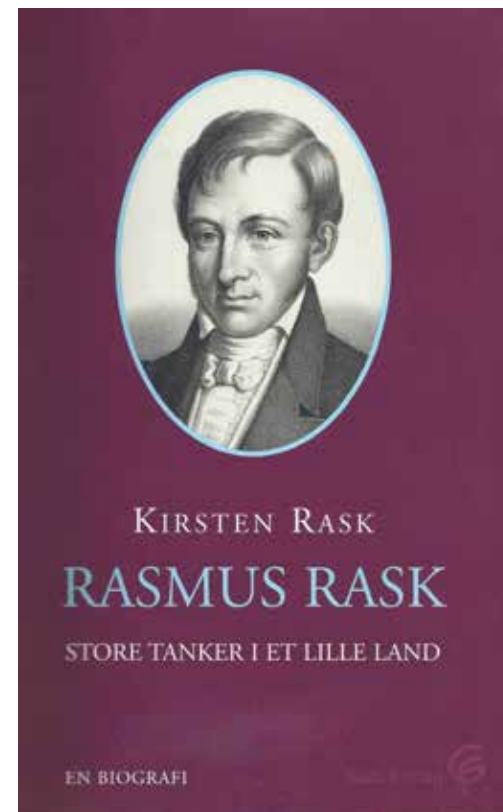
Sådan lød Den Danske Sprogkreds' opfordring til Nationalbanken, der i perioden frem til den 2. juni havde åbnet for, at alle danskere, private som foreninger og firmaer, kunne indsende forslag om personer og temaer, der i fremtiden skal pryde de danske pengesedler. Der er kommet mange fine forslag, men der er også mange gentagelser.

H.C. Andersen, H.C. Ørsted og Karen Blixen blev f.eks. foreslået af mange forskellige indsendere, men H.C. Andersen sad allerede og smilede på 10-kronesedlerne fra 1952 til 1964, H.C. Ørsted kom på 100-kronesedlerne i 1969, og Karen Blixens karakteristiske ansigt under en bredskygget damehat kan stadig ses på 50-kronesedlerne, der blev trykt fra 2009.

Den person, der måske har betydet allermest for dannelsen af den danske identitet, har imidlertid aldrig været på en pengeseddel.

Sprogforskeren Rasmus Rask (1787-1832) afleverede i 1814 en prisopgave, der handlede om at bestemme det danske sprogs relationer til de germanske og de nordiske sprog.

Rasmus Rask ligger begravet på Assistens kirkegård. Gravstenen indeholder sætninger på bl.a. islandsk, arabisk og sanskrit.

Kirsten Rasks bog Rasmus Rask – store tanker i et lille land udkom i 2002 og kan stadig fås som e-bog.

Værn sproget, brug det med omhu (*Verndum tungu vöndum mál*) stod der på et islandsk 20 kroners-frimærke, der kom i handlen i 200 året efter Rasmus Rasks fødsel. I Island omtales den danske sprogforsker oftest som Rasmus Kristján Rask, altså med mellemnavnet Kristian anført efter udtalen.

På dette tidspunkt var den europæiske sprogforskning præget af en opfattelse af, at dansk slet og ret var en plattysk dialekt. En af de store fortalere for dette var i øvrigt sprog- og litteraturforskeren Wilhelm Grimm, der sammen med sin storebror Jacob indsamlede og redigerede Grimms eventyr fra 1812 til 1815.

Der vil være nogle, der anser sådan noget som sproglægtsskab for noget perifert nørderi, men sådan forholder det sig på ingen måde. Hvis det danske sprog betragtes som en tysk dialekt, er der ikke langt til at argumentere for, at Danmark skal være en del af et tysk rige.

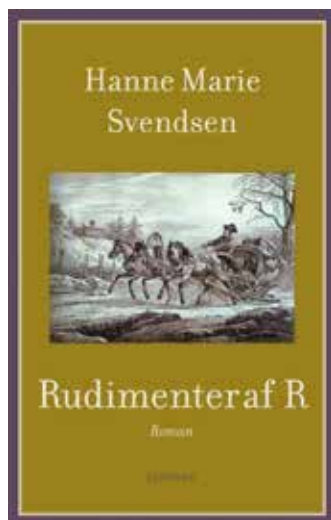
Rasmus Rask, der egentlig var døbt Rasmus Rasch, sammenlignede en lang række ord fra forskellige sprog og næde frem til en beskrivelse af, hvordan de nordiske sprog havde et fælles ophav, der lå tæt på det islandske sprog. Islandsk, norsk, svensk og dansk var altså én sprogfamilie, og kun fjernere beslægtet med de øvrige germanske sprog.

Et karakteristisk træk er dannelsen af substantivernes bestemte former. I Norden bruger man efterstillet bestemthed: *en kvinde – kvinden, et hus – huset, træer – træerne*. På tysk bruger man de foranstillede artikler *der, die og das* i samme funktion.

Rasmus Rasks opdeling af sprogene anses i dag som ganske selvfølgelig, men i 1814 var det en sensation med politiske konsekvenser. Den Danske Sprogkreds opfordrer derfor Nationalbanken til at tage en rask beslutning og sætte sprogforskeren Rasmus Rask på en pengeseddel.

Teksten var trykt i Berlingske den 9. juni 2024.

Forfatteren Hanne Marie Svendsen skrev om Rasmus Rasks forskning og rejser i en anmelderrost roman med titlen *Rudimenter af R*, udgivet på Forlaget Gyldendal i 2009.

Sprogkredsens Ællingeprijs går i år til forfatterparret Tobias Cadin og Ali Sufi for deres ordbog i gadesprog

Af Michael Falkendorf

Bestyrelsen i Den Danske Sprogkreds har i år valgt at give Ællingepriisen til forfatterparret Tobias Cadin og Ali Sufi for deres ordbog over gadesproget, der lader almindelige mennesker få et indblik i dette sprog, der tales i ghettomiljøet.

Gadedansk ordbog er ikke for sarte sjæle og krænkelssparate personer, og det er det, der gør den sjov og interessant.

Den er udarbejdet som en ordbog og er *en håndbog i ghettodansk*, som de to forfattere skriver, og den rummer referencer til bl.a. albansk, tyrkisk, arabisk, engelsk, dansk, spansk og somalisk.

Selvom der har været en del forskning i gadedansk, er ordbogen den første store samling af ord, der er opstået i mødet mellem danskere og

unge efterkommere af flygtninge og indvandrere, der er vokset op i Danmark og dermed også er vokset op med dansk sprog.

Det er blevet til knap 1.200 ord, udtryk og vendinger, der er et mix af dansk og de tidligere nævnte andre sprog.

Det er ikke nogen nyhed, at socialgrupper i bunden af samfundet udvikler ord, der har til formål at være uforståelige for eliten/magthaverne og samtidig være

med til at skabe et fællesskab. Det er også sket i East End, London og i sorte kvarterer i USA.

Der er tale om et machosprog, der omtaler kvinder, narko, penge og sociale relationer, så der gemmer sig et kulturelt værdisæt, som det ofte kun er de indforståede, der forstår. Men for en gammel boomer som mig (et ord, der ikke er repræsenteret i bogen) er det sjovt, at *en plov* eller *en plovmand* dvs. en 500-kroneseddels nu overlever i gadesproget på trods af, at bonden med ploven i 1972 blev erstattet af et billede af en gravhøj.

Jeg husker også udtrykket, *at jøde*, som er opført i ordbogen, i begyndelsen af 1960'erne betød *at stjæle*, hvilket nu er politisk dybt ukorrekt på samme måde, som ordet *neger* er blevet ukorrekt. Men det er jo netop det, gadesprog handler om; der bliver ikke lagt fingre imellem.

Vi glæder os til at møde Tobias Cadin og Ali Sufi til Sprogkredsens prisfest den 22. august kl. 18 på Kulturstationen i Vanløse.

Lise Bostrup anmeldte bogen i *Sprogkræsen* 20, 2023.

Den første 500-kroneseddels, der var forsynet med et billede af en mand, der pløjer med to heste spændt for ploven, kom på gaden i 1910. Siden kom der to andre plovmand. Den sidste gik ud af brug i 1972.

Kunstneren blev i øvrigt kritiseret for manglende viden om heste, da hestene på pengesedlerne ser ud til at gå i pasgang, altså at flytte for- og bagben i samme side samtidig. Denne gangart findes kun hos mindre heste, skrev de danske bønder harmdirrende i læserbrev. Store arbejdsheste som dem på pengesedlen vil altid gå i skridtgang.

Gadedansk ordbog. En håndbog i ghettodansk udkom først på *People's Press* i 2014, men blev genudgivet i en revideret udgave på *Forlaget Grønningen* i 2021.

Er det danske sprog verdens mest kønsstereotype sprog?

Af Lise Bostrup

“Det danske sprog er rangeret som det mest kønsstereotype sprog i verden og er således det sprog, der reproducerer flest stereotype forestillinger om køn.”

Sådan stod der i det oplæg, jeg fik fra en international feministisk gruppe ved navn Zonta Golden Z, der havde inviteret mig til at deltage i en debat på Folkemødet på Bornholm den 15. juni i år.

Påstanden om det danske sprogs stereotype syn på kvinder og mænd har været fremme i medierne de seneste par år, og Nyhedsbureauet Ritzau udsendte f.eks. den 3. oktober 2023 denne pressemeddelelse:

Hvilke ikke-kønsstereotype termer kan erstatte “brandmand”, “gerningsmand”, “jordemoder” og “12-tals-pige”? Det er spørgsmålet, som et nyt initiativ kaldet (fælles)køn ønsker at få danskerne til at besvare. Formålet er at forny det danske sprog, som tidligere er blevet udråbt som det mest kønsstereotype i verden. Ritzau den 3.10.2023.

Pressemeddelelsen blev udgangspunkt for en artikel i *Magisterbladet*, der fortalte om flere initiativer for at gøre det danske sprog mindre kønsstereotypt.

En videnskabelig undersøgelse?

Påstanden om det danske sprog som verdens mest kønsstereotype sprog stammer fra en undersøgelse fra Carnegie Mellon University i Pennsylvania i 2020. Her undersøgte man en række digitale ordbøger fra forskellige sprogområder og udregnede procenten for sammensatte ord med elementerne *woman* og *man* eller de tilsvarende ord på andre sprog.

Resultatet

Resultatet af undersøgelsen af det danske sprog var, at der var 17 eksempler med ordet *kvinde*, og 192 med ordet *mand*, hvilket svarer til 9 %.

Kilden til tallene angives ikke, men det kan sagtens være, at udgangspunktet for undersøgelsen har været en lidt ældre udgave af *Retskrivningsordbogen*, hvor en simpel undersøgelse viser, at der i dag er 39 opslagsord med elementet *kvinde* og 374 med elementet *mand*, hvilket svarer til ca. 10 %.

To slags køn i sprog

Inden for sprogvidenskaben skelner man mellem to slags køn: grammatisk køn (genus) og biologisk køn (sexus).

Grammatisk køn

Grammatisk køn har i det danske sprog to kategorier: *felleskøn* (utrum) og *intetkøn* (neutrum). Da det nye initiativ kalder sig (*felles*)køn, skulle man umiddelbart forvente, at det er her, vi finder det kønsstereotype.

Det danske sprog er imidlertid netop kendetegnet ved at have et *felleskøn* (utrum), der dækker det, der svarer til *hankøn* og *hunkøn* på mange andre sprog. Det hedder f.eks., *eine Frau* og *ein Mann* og på tysk, *une femme* og *un homme* på fransk, og *una mujer* og *un hombre* på spansk, men *en kvinde* og *en mand* på dansk.

Det danske sprog havde frem til middelalderen hankøn, hunkøn og intetkøn, men hankønsendelserne forsvandt op gennem middelalderen.

Det danske sprog fortjener således på ingen måde at blive kaldt verdens mest kønsstereotype sprog, når det drejer sig om grammatisk køn.

Biologisk køn

Brugen af pronomenerne *han* og *hun* er knyttet til det biologiske køn. Vi henviser til *en kvinde* som *hun*, og *en mand* som *han*. Pronomenerne *den* og *det* refererer til substantiver ud fra det grammatiske køn.

Biologisk køn og grammatisk køn er ikke sammenfaldende. F.eks. er ordene *et kvindemenneske*, *et kvindfolk* og *et fruentimmer* tilknyttet det biologiske hunkøn, men det grammatiske intetkøn.

Det er korrekt, at Retskrivningsordbogen og andre danske ordbøger indeholder langt færre sammensætninger med ordet *kvinde* end med ordet *mand*, men her spiller mindst tre faktorer ind.

1. Uendelig mange muligheder

Det danske sprog rummer uanede muligheder for at danne nye sammensatte ord.

De første tre ord i Retskrivningsordbogen med kvinde som 1. led er *kvindebevægelse*, *kvindedomineret* og *kvindeemancipation*, men det betyder ikke, at ord som *kvindearbejde*, *kvindebedærer*, *kvindebekendtskab* og *kvindebevægelse* ikke eksisterer, ligesom sprogbrugere selv kan konstruere et ord som *kvindeblade* som afløsning for *dameblade*, og tale om *kvindeborde* og *mandeborde* ved en kønsopdelt fest.

2. Systematiske sproglige forskelle skal tilgodeses

Sammensætninger med ordet *mand* er mere komplicerede end sammensætninger med *kvinde*. Sammensætninger med *mand* kan være helt simple som f.eks. *mandfolk* og *målmand*, men de kan også dannes ved hjælp af fugebogstaverne *e* og *s* som f.eks. *mandehorm* og *mandsdomineret*. Sammensætninger med elementet *kvinde* kan ikke kombineres med fugeelementer og kræver derfor ikke så mange eksempler.

Er brugen af ordene vandmænd, brandmænd, bussemænd og begmænd udtryk for kønsstereotyp sprog?

3. Sammensætninger med ordet mand er ikke altid kønnede

Sammensætninger med ordet *kvinde* betegner altid noget af hunkøn, mens sammensætninger med ordet *mand* ikke nødvendigvis har noget med maskulinitet at gøre. Tænk bare på *lygtemænd*, *vandmænd*, *brandmænd*, *bussemænd* og *begmænd*.

Der er mange forskellige ord for kvinder og mænd

At vurdere et sprogs kønsstereotypi alene ud fra forholdet mellem forekomsten af kvinde og mand, er problematisk.

Ordet *kvinde* i stillingsbetegnelser blev først populært i 1970'erne. Tidligere fandtes der sammensatte ord som *smørrebrødsjomfruer*, *stuepiger*, *skurekoner*, *vaskekoner*, *vågekoner*, *rengøringsdamer*, *rejkekallinger*, *skolefrøkener*, *smørrebrødsjomfruer*, *skolefrøkener* og *husmødre*, og afledninger som *lærerinder*, *syersker*, *servitricer*, *lærerinder* og *massøser*.

Hyppig brug af kønsneutrale ord og afkønning

Kvindekampen har i høj grad præget sproget siden 1970'erne, og det har betydet en række ændringer:

- kønsneutrale ord: *chef*, *journalist*, *konsulent*, *model*, *tolk*, *programmør* og *præst*
- afkønning af ord så *lærerinder* bliver til *lærere* og *massøser* til *massører*.
- nye kønsneutrale ord: *en forælder*, *naturfredere*.
- brug af flertal: *en af brandslukkerne* for *en brandmand*.
- overtagelse af engelske ord som *artist* i stedet for *sanger/sangerinde*.

Tilskrivning af køn

Der findes dog også i dag eksempler på en modsatrettet tendens. Hvor de danske akademiske institutioner for 200 år siden forholdt sig til latin, og man brugte kønsneutrale betegnelser som f.eks. *cand. mag.*, er den engelske betegnelse *bachelor*, altså *ungkarl* blevet indført.

Kønsstereotypi?

Der er en klar tendens til at undlade at bruge kønnede former og indføre nye ukønnede former, så ordet kønsstereotypi er meget tvivlsomt i denne forbindelse.

Den Danske Ordbog revideres kønspolitisk

Beskrivelserne i Danmarks største ordbog over moderne dansk gennemgår disse år en ret omfattende revision. I de opdateringer, der blev offentliggjort i juni i år fortsætter man med en kønspolitisk kurs, der blev lagt for 4–5 år siden, men nu med et lidt andet fokus.

Af Lise Bostrup

I anledning af opdateringen den 3. november 2023 meddelte redaktionen stolt, at der var blevet tilføjet 427 nye ord, men ved opdateringen den 21. juni 2024 har redaktionen skiftet gear og har kun tilføjet sølle 11 nye ord. Til gengæld har man ændret betydninger og/eller tilføjet nye eksempler for 931 opslagsord. 931! Det er vist det største antal nogensinde.

Kønspolitik og identitetspolitik

Man skal ikke se ret længe på de ændrede betydninger og de nye eksempler, før man opdager en klar tendens til at rense det danske sprog for det, der af nogle lingvister kaldes kønstereotypet sprog.

Eksempler

Lad os lade eksemplerne tale for sig selv:

Substantivet *far* blev tidligere defineret som *en mand der lever et almindeligt liv som far og ægtemand*. Det er i dag ændret til: *en mand der har børn (og som lægger stor vægt på familielivet og rollen som forsørger)*

Adjektivet *skruk* var indtil opdateringen af ordbogen i juni 2024 et ord, man brugte om høner, der teede sig sært i længslen efter at få kyllinger. Det har også i mange år været brugt i overført betydning om kvinder med stærke ønsker om at få børn, men ifølge de ny opdateringer kan mænd nu også være *skruk*. Et af eksemplerne lyder: *Vi regnede ikke med, at vi skulle have børn sammen, men min mand var meget skruk. Så der kom vores datter JyP2021*

Et luciaoptog var tidligere et optog med *hvidklædte piger*, men nu kan drenge også være luciabrude, da *luciaoptoget* siden 2020 har været defineret som *et optog af hvidklædte piger og drenge, der den 13. december med lys i hånden går i procession på skoler, på plejehjem, i butikcentre osv. og synger til ære for den sicilianske martyr og helgen Santa Lucia*

Tidligere var *en babe* pr. definition »en ung, smart og tiltrækkende pige«, men nu er det en *ung, smart og tiltrækkende person* – dog med tilføjelsen *typisk kvinde*.

Den seksuelle medbetydning af *intim massage* er blevet kønsneutral. Nu er det ikke længere *en prostitueret kvindes seksuelle ydelser*, men en *prostitueret persons seksuelle ydelser*.

En svigersøn var før gift med ens *datter*, men er nu gift med ens *datter* eller *søn*.

En ekskone står ikke længere i forhold til »den tidligere *ægtemand*«, men »en fraskilt kvinde betragtet i forhold til en tidligere *ægtefælle*«. Læg her også mærke til skiftet fra *den* til *en*. Man kan jo godt have flere eksægtefæller.

Ordet *kønsbekræftende* er netop blevet optaget i ordbogen og forklares i relation til *en behandling, der understøtter en persons kønsidentitet*. Her lyder det første eksempel: *adgang til kønsbekræftende behandling er helt central for transpersoners livssituation, trivsel og helbred Aidsfondet.dk2016*

Også begrebet *karrierekvinde* har været igennem Sprog- og Litteraturselskabets vridemaskine. Her lyder et af eksemplerne: *Malene er en strømlinet karrierekvinde og alenemor med tre børn, endnu ikke 40 og slet ikke færdig og fed. Tværtimod kører det for hende i erhvervslivet Pol2016*

Dette eksempel har været med i ordbogen siden 2020, og i forbindelse med revisionen dette år forklarede en af medarbejderne på ordbogen, Sanni Nimb, i et interview i Jyllandsposten, hvorfor det var nødvendigt med de kønspolitiske revisioner.

Problemet er, hvis piger og skoleelever bliver fodret med stereotype holdninger. Har man eksempelvis lyst til at blive karrierekvinde, hvis man tror, at det udelukker at få børn? Det kan være, at noget af det sætter sig. Man kan miste rigtig meget talentmasse.

Realisme?

Det virker, som om idealerne for udarbejdelse af ordbøger er ændret. I begyndelsen af det 20. århundrede arbejdede man med Ordbog over Det Danske Sprog, der medtog eksempler fra Danmarks store forfattere og talere.

I 1970'erne begyndte man at kræve, at ordbøgerne skulle beskrive det sprog, som reelt blev brugt, og lingvisterne skulle forholde sig neutralt til stoffet og blot beskrive. Nu er denne deskriptive tradition tydeligvis ved at blive afløst af en stærkt normativ, kønsfikseret og identitetspolitisk inspireret bølge.

Illustration af Christina Radaic

Ordet prepping gør det mere acceptabelt at hamstre

Af Lise Bostrup

Statsminister Mette Frederiksen afviser, at danskerne behøver at 'preppe', altså aktivt forberede sig på at håndtere og overleve nødsituationer. (BT den 8. marts 2024.)

Verbet *preppe* er en moderne engelsk variant af *to prepare*, at forberede, og det er ifølge Den Danske Ordbog kendt i det danske sprog siden 2007. Her bringes bl.a. følgende eksempel:

Tatar er absolut ikke noget, man skal preppe for lang tid i forvejen. Den skal laves pivfrisk. (Politiken, 2017.)

I dag, kun syv år efter, er der ingen, der kunne drømme om at *preppe* sin tatarbøf, for betydningen af ordet *preppe* er, som det fremgår af citatet fra BT den 8.3.24, nu snævret ind til *aktivt at forberede sig på at håndtere og overleve nødsituationer*.

Afledningen en *prepper* bruges nu dagligt i alle medier i betydningen en person, der samler forråd for at sikre sig selv og sin familie i en nødsituation.

Hvad blev der af hamsteren?

Danmark har været i fare før, men her blev kommunikationen klaret uden ordene *preppe* og *prepper*.

Den 27. april i 1998 begyndte en af de største danske konflikter mellem arbejdsgivere og ansatte. Folk var bange for, hvilke konsekvenser konflikten ville få for dem, og den daværende driftsdirektør for Føtex, Freddie Albæk, trådte frem på TV2 og gav gode råd om, hvilke varer det kunne være en god idé at sikre sig, inden en eventuel storkonflikt ville bryde ud, og han nævnte, at gær ville være en god vare at få fat i, for så ville man kunne bage sit eget brød.

Herefter begyndte danmarkshistoriens største salg af gær:

Vi så en helt vild eksplosion i salget af gær – muligvis kun på grund af min udtalelse. Både før selve konflikten og når vi var heldige at få ekstra gær hjem, hamstrede folk gær i stor stil,

fortæller Freddie Albæk i artiklen *Husker du storkonflikten i 1998?* på tv2ostjylland.dk, og han fortsætter:

Det var jo ikke fedt ikke at kunne levere til kunderne, og at der blev tumultagtige tilstande under hamstringen af gær, var vi kede af at se. Der blev kigget skævt til dem, der hamstrede, men vi havde slet ikke forestillet os de scener.

Selv glemmer jeg aldrig onsdag den 11. marts 2020. Sprogkredsen havde et meget spændende arrangement på Kulturstationen i Vanløse. Da det sluttede lidt over klokken 21, gik jeg ned ad Jernbane Allé med retning mod Netto, hvor jeg ville købe nogle småting.

Allerede ude på gaden kunne jeg se, at der var noget helt galt, for der holdt biler overalt, og folk løb ind i Netto og kom ud med store, tunge poser, som blev smidt ind i bilernes bagagerum. Inde i Netto blev mine øjne så store som møllehjul, da jeg så den ene tomme hylde efter den anden. Jeg fik dog fat i en liter yoghurt og kom hjem og fik tændt for fjernsynet. Her handlede det hele om, at statsminister Mette Frederiksen en time tidligere havde fortalt det danske folk, at Danmark ville blive lukket ned for at begrænse faren for den smitsomme corona-virus. Mette Frederiksen sagde bl.a.

Her vil jeg understrege: Vi er ikke i en fødevarekrise. Der er ingen grund til at hamstre rugbrød og toiletpapir. Heller ikke i morgen.

Situationen fik senere historikere til at mindes situationen i 1939, hvor statsminister Thorvald Stauning i anledning af udbruddet af 2. verdenskrig opfordrede danskerne til at udvise samfundssind og undgå *hamstring*.

I alle de tre nævnte tilfælde fik statsministrenes taler den stik modsatte virkning, og folk kastede sig over varerne i supermarkederne og *hamstrede* det, de anså for nødvendigt for at sikre sig selv og deres familier.

Der var imidlertid også blandt de mere besindige en vis tendens til at studere *hamstringen* med en vis hovedrysten, og de hyggede sig med en historie om en kunde, der i MENY skulle have købt 100 pakker gær for næsen af de andre kunder.

Forskellen på at hamstre og at preppe

Verbet *hamstre* findes både på engelsk og tysk, og på begge sprog er der tale om en sammenligning med den lille gnaver, der samler frø og anden mad i sine kindposer som forråd til vinteren. Ordet *hamstermani* er en psykisk lidelse, og selve ordet *at hamstre* har en negativ medbetydning. Den Danske Ordbog angiver bl.a. synonymerne: *opdynge, sikre sig, skovle ind* og *rage til sig*.

Hamsteren er i øvrigt kendt for sin hektiske aktivitet, og den har lagt navn til *hamsterhjulet*.

Ordet *prepper* skaber ikke forestillinger om *at rage til sig for næsen af andre*, men beskrives udelukkende med de pæne, neutrale synonymer: *at forberede, lagre* og *skaffe sig et lager*. Spindoktorerne vil gerne have os til at glemme hamsteren.

Børsen i København i historisk og sproglig belysning

Af Poul Sørensen

Det var ikke lutter lagkage at fejre Dronning Margrethes fødselsdag i 2024.

Året var også 400-året for Christian den Fjerdes berømte bygning i nederlandsk renaissancestil.

Op til 400-års jubilæet til efteråret var Børsen med dragespiret under en omfattende

renovering fra kælder til kvist.

Om morgenen på dronningens fødselsdag, den 16. april, udbrød der til alles forfærdelse brand i bygningen.

Mange har draget en parallel til Notre Dame-kirken i Paris, der i den sårbare fase, som en renovering er, brød i brand den 15. april 2019.

Begge historiske bygninger planlægges nu genopført, så Paris og København igen kan stråle med de to arkitektoniske perler.

Børsens historie

Fra 1624 til helt op i 1800-tallet var Børsen en varebørs med boder, hvor købmænd tilbød salg af varer, sejlet hertil fra fjerne kolonier.

Skibe med kolonialvarer kunne lægge til helt ind til Børsen på begge sider, idet bygningen lå på en tange mellem Slotsholmen og Christianshavn.

De hjembragte varer kunne losses direkte fra sejlskibene ind i Børsen, hvor købmændene havde deres boder.

En varebørs på denne tid kunne minde om de basarer, som findes i f.eks. Tyrkiet.

Børsen i København blev i 1855 erhvervet af Grosserer-Societetet, der senere efter diverse fusioner blev til Dansk Erhverv, der ejer bygningen i dag med tidligere minister Brian Mikkelsen som nuværende administrerende direktør.

Frem til 1974 rummede Børsen Københavns Fondsbørs, som nu har domicil på Nikolaj Plads 6.

Ordet børs' historie

Ordet *børs* kommer fra nederlandsk *beurs*.

Ordet blev første gang anvendt om børsen i den middelalderlige nederlandske handelsby *Brugge* i det nuværende Belgien.

Brugge – på tysk og dansk ofte skrevet *Brügge* – var et center for klædehandel, særligt i Hansetiden.

I denne by var der en velhavende købmandsfamilie, som førte et våbenskjold med tre punge, på nederlandsk tre *beurse*.

Den oprindelige betydning af *beurs* er *pung*, altså en pengepung.

Familien bag *Den gamle Børs* i Brugge kaldte sig ligefrem Familien van der Beurse, meget passende for en familie, der førte et våbenskjold med tre pengepunge.

Både uden for og inden for i købmandsfamiliens børs i Brugge var der købmandsboder.

Oprindelig var børsen i Brugge familiens kro, som senere udviklede sig til en egentlig varebørs.

Varebørsen i Brugge blev forbilledet for Børsen i København, oprettet af Christian den Fjerde i 1624.

Ordet *børs*, der i sin nederlandske form skrives *beurs*, er dannet af middelalderlatin *bursa*, der betyder *pung*.

Det latinske ord kommer fra det enslydende græske ord *bursa* (βύρσα), der betyder hud, skind eller lædersæk og videre heraf læderpung eller etui.

Græsk har lånt ordet fra et oldtidssprog, hvilket sprog kan ikke nærmere præcis fastslås.

I Apostlenes Gerninger 9 og 10 forekommer ordet *burseús* (βυρσεύς), hvor der står, at apostlen Peter en tid boede hos en kristen garver (*burseús*), der hed Simon i Joppe, nuværende Jaffa, nær den nuværende moderne storby Tel Aviv.

Det nederlandske ord *beurs* er foruden i dansk blevet indlånt i en lang række andre sprog.

På engelsk er der *purse*, som betyder *pung*.

Det engelske ord *purser* bruges også på dansk indenfor skibsfart og luftfart i betydningen *regnskabsfører*.

Ja, man kommer lidt på langfart, når man har sat sig for at undersøge de historiske og sproglige kilder til Børsen.

Våbenskjold med tre pengepunge for den nederlandske familie van der Beurse.

Trinbrættet Springforbi, foråret 1967.

Spring- forbi og kør-om Bydeform i stednavne

Af Karin Louise Sigurskjold og Lise Bostrup

Et imperativnavn er den videnskabelige betegnelse for et stednavn, der består af et verbum i bydeform og et adverbium eller en præpositionsforbindelse. Nogle af disse navne kan spores helt tilbage til 1400-tallet, men navne som *Bi-lidt*, *Kig-ud*, *Snur-om*, *Kjør-om*, *Hold-an*, *Spring-forbi*, *Spring-op*, *Rend-forbi*, *Sluk-efter* og *Far-i-mag* stammer sandsynligvis fra 1600- og 1700-tallet.

Kør-om, Spring-forbi og Styr-om

Der findes ikke bare ét sted, men over 20 steder i Danmark, der hedder *Kør-om*, *Kjør-om* eller *Kørom*. Disse steder befinder sig typisk tæt på gamle vejsving. På Als finder vi også et sted med navnet *Snur-om*, hvor der engang lå en kro, og rejsende kunne så snurre-om (vende) og gå ind på kroen. Dette navn finder vi imidlertid også i Kværs Sogn ved Sønderborg, Allindemagle Sogn ved Ringsted, i Daler Sogn ved Tønder, i Græsted i Gibskov kommune og i Ovtrup sogn i Varde kommune.

Udtrykket *at holde an* blev tidligere brugt i betydningen *at sætte farten ned* og *standse*, og vi finder en *Hold-an vej* i Ballerup og en på Als, og det ældste værtshus i Helsingør hedder også *Hold-an*.

Det minder lidt om navngivningen af *Spring-forbi* ved Eremitagesletten i Jægersborg Dyrehave. Her lå der også en kro i 1600-tallet, og frem til 1968 lå her en lille station, et såkaldt trinbræt, med navnet *Spring-forbi*.

Flere kilder anfører, at man tidligere kaldte stedet *Spring-ej-forbi*, og at ordet *ej* er forsvundet gennem tiden. Dette rimer imidlertid ikke med, at der også findes en *Spring-forbi-bro*, som også kaldes *Rend-forbi-broen* ved Kværndrup syd for Ringe, og så optræder der en *Spring-op* syd for Roskilde, der er nævnt som adresse for en fadder ved en dåb helt tilbage i 1400-tallet.

Endelig findes der tre steder kaldes *Kig-ud* og to *Kig-op*, og så ligger der en lille landsby med navnet *Pas-op* ved Svendborg.

I Norge er imperativnavne bevaret i større udstrækning end i Danmark, og her finder vi bl.a. de to meget søde landsbynavne: *Kikkut* og *Tittut* (*Kig-ud* og *Tit-ud*).

I nærheden af Aabenraa finder vi *Styr-om*, der er en variant af det tyske navn *Störtum*. Selv om dette ord ikke har noget med imperativ at gøre, har byen fået lavet et byskilt, der spiller på talemåden. *Se Neapel og dø*. Den lyder: *Kom til Aabenraa og Styr-om*.

Far-i-magsgade

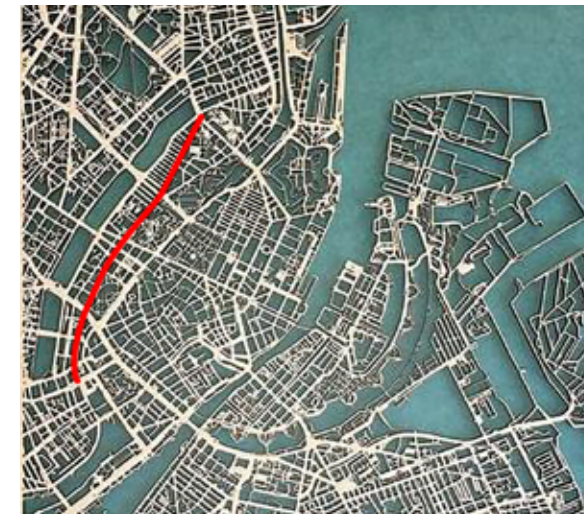
Farimagsgade i København hed tidligere *Farimagsvej* og var en ringvej rundt om voldene, men inden for søerne, som gjorde det muligt at køre mellem byportene Vesterport, Nørreport og Østerport. Det kunne gå hurtigere at ride eller køre uden om byen end at manøvrere sig gennem de små, snoede gader med masser af folk, hestevogne, trækvogne, hunde, katte og høns.

Betydning

Ordet *farimag* er sammensat af ordene *far i mag*, altså *kør eller rejs i mag*. Ordet *far* kender vi i dag i ordet *farvel*, og *mag* bruger vi ordet *magelig* og udtrykket *i ro og mag*.

Udtale

Udtrykket blev til et begreb, udtalt som et sammensat ord, og herved mister det andet *a* sin længde, og der opstår det skift mellem lyst og mørkt *a*, som vi kender fra f.eks. *dag* og *daglig*, *sag* og *sagfører*.

Gammelt bykort med markeret far-i-magsvej.

Ændring fra vej til gade

København voksede, og *Farimagsvejen* blev en del af byen, og i 1875 blev den til en gade, eller snarere tre, da den blev opdelt i *Øster*, *Nørre* og *Vester Farimagsgade*.

I byerne Nakskov, Haslev, Horsens og Brønderslev findes der *farimagsveje*, der leder trafikken uden om et tættrafikeret eller svært fremkommeligt område.

Farimagsvej mellem Horsens og Silkeborg er ligesom Farimagsgade i København længere, men mere behagelig end den lige vej.

En anekdote

En anekdote fortæller, at Christian IV (1588 til 1648) engang kom kørende i sin kongelige karet og her mødte en modkørende bonde med et stort læs. Da der ikke var plads på vejen til de to køretøjer samtidig, skal kongen have fået kusken til at køre ud til siden og have råbt *Far i mag, min gode mand!*

Om denne anekdote har noget på sig, er mere end tvivlsomt.

Kilde: Stednavneregistret.hum.ku.dk

Ny bog på vej Er du Sprogkræsen?

Sprogblomster, bjørnetjenester og sprogrøgt i dagens Danmark

I august måned udgiver Sprogkredsen en bog med de bedste af artiklerne fra de første 23 numre af *Sprogkræsen*. Bogen udsendes til alle Sprogkredsens medlemmer mod betaling af portoudgifter.

"Hver fjerde unge kan se frem til at blive cand. discount"

Af Lise Bostrup

Den politiske hjemmeside Altinget.dk citerede mandag den 17. juni Enhedslistens formand, Pelle Dragsted, for, at *hver fjerde unge kunne se frem til at blive cand. discount*.

Andre eksempler

Den i øvrigt udmærkede artikel om konsekvenserne af nedskæringerne på universitetsområdet var skæmmet af en sammenblanding af substantivet *unge* og adjektivet *ung*.

Helt unge ræveunger.

Substantivet *en unge* betegner et afkom af et dyr, f.eks. *en ræveunge*, men kan også bruges lidt for sjov om børn.

Substantivet kan bøjes i ubestemt og bestemt ental, og ubestemt og bestemt flertal: *en unge – ungen – to unger – ungerne*.

Adjektivet *ung* bøjes i fælleskøn, intetkøn og flertal: *ung – ungt – unge*, og efter den bestemte artikel bruges formen *unge* i fælleskøn, intetkøn og flertal: *den unge – det unge – de unge*.

Adjektivet *ung* er en modsætning til *gammel*. Vi har altså en forskel mellem *ungerne*, der betyder mange børn og *de unge*, der ofte henviser til unge mennesker mellem 16 og 30.

Pelle Dragsted bliver altså citeret for at tale om små børn, men han ville nok have sagt: *Hver fjerde ung, hvert fjerde ungt menneske eller hver fjerde af dem, der er unge i dag*.

Andre eksempler

Det er faktisk samme fejl, som Lars Løkke begik, da han dannede *Moderaterne*. *Moderat* er et adjektiv, og det kan i normalt dansk ikke sættes i bestemt form ved endelse, men med foranstillet artikel: *De moderate*, lige som vi siger *De grønne* og ikke *grønnerne*. Den besynderlige form *moderaterne*, der sandsynligvis er inspireret af svensk, har efterhånden vundet indpas i sproget, og hvis det bliver en tendens at gøre adjektiver til substantiver på denne måde, vil vi måske i fremtiden se former som: *studerenden, arbejdsløsen og voksnene*, og *De Grønne* kan blive til *Grønnene*.

Sko i sproget

Af Ingrid Slott

At folk altid har interesseret sig for sko, vidner mange historier om. De fleste beskriver kvinders begejstring for sko, og den mest kendte fortælling er nok den om Imelda Marcos, hvis mand regerede enevældigt på Filippinerne fra 1965 til 1986. Det berettes, at hun havde over 1.200 par sko, og at de fyldte flere rum i paladset.

En lille morsom historie fra Tyskland beretter om indbyggerne i den lille by Föhren i Eifelbjergene. De undrede sig over, at deres sko forsvandt. Der var forsvundet over 120 enkelte sko og støvler, da de endelig fandt tyven. Det var en hunræv, der stjal dem og brugte dem som legetøj til sine unger. Ræven blev selvfølgelig kaldt Imelda Marcos.

Sko i faste vendinger

At sko har været en vigtig del af vores dagligdag, har også haft indvirkning på sproget.

Mange faste vendinger handler om sko. En person, der er nærig eller nøjeregnende går i små sko. Hvis han derimod er energisk, ivrig og måske lidt for høj i hatten, så er han fremme i skoene. Når han så er mæt af dage stiller han træskoene. En ubehagelig situation kan betegnes som en sten i skoene. Hvis man er A-menneske står man op, før fanden får sko på, og man kridter skoene, når man går i gang. Den driftige forretningsmand ved, hvor skoen trykker, så man skal ikke skyde ham noget i skoene. Tjener han mange penge, siger man, at han lever på en stor fod. Når man beretter om sin fødeegn, siger man ofte der, hvor jeg trådte mine barnesko, og hvis folk bliver uenige, kan det udarte til, at den ene siger: et ord til, og dine sko står alene.

Formanende udtryk

Der findes også mange formanende vendinger eller ordsprog om sko: Brug dine sko, men brug også dit hoved, eller løb ikke med andres sko. Fødderne bruger sko, men hovedet vælger dem, og fødderne kender skoenes værdi.

I den lidt mere sjove samling er der eksempler på sammenblandinger af to eller flere

Gammel skomagervæst.

udtryk: En sko i hånden er bedre end ti skomagere på taget, og det er bedre at miste en sko end at få en bule i hovedet. Det er nok rigtigt, at sko er som venner, de skal være gode og en god sko lugter ikke. Ja, man kan vel sige, at nogle ordsprog er som de sko, de passer til.

Oprindelsen til udtrykkene

Nogle af de faste vendinger, kender man ikke oprindelsen til, men f.eks. at leve på en stor fod stammer fra middelalderens brug af snabelsko. I nogle lande blev der lavet love om, hvor lange snabelsko måtte være.

Almindelige borgere måtte have snabelsko, der var 15 cm lange, baroner det dobbelte, og grever måtte gå med op til 61 cm lange snabelsko, fordi de var de rigeste.

Den ældste faste vending med sko

Den ældste faste vending med sko stammer fra den græske maler Apelles fra Kolofon (352 – 308 f.Kr).

Apelles var meget berømt og bl.a. hofkunstner for Alexander den Store. Han boede i et stort hus i Kolofon i Lydien. Han havde en veranda ud til hovedgaden, som han stillede sine værker ud på, så folk kunne beundre dem. En dag bankede en skomager på hans dør og gjorde ham opmærksom på en figur, der forestillede en kriger, hvor han på den ene støvle havde malet et snørehul for lidt.

Apelles takkede ham mange gange, og næste dag havde han rettet fejlen.

Skomagere kom imidlertid tilbage og påstod, at der også var en fejl på krigerens ene ben. Nu blev Apelles meget vred; han smed skomagere ud og råbte: Skomagere bliv ved din læst.

Den, der har skoen på, ved bedst, hvor den trykker, er en af billedkunstneren Gert Ejtons illustrationer i Sprogkredsen bog Hver fugl synger med sit næb. Farverige ordsprog til hverdagsbrug (2021). Sprogkredsen har også udarbejdet bogen Med ja-hatten på. Idiomatiske vendinger i moderne dansk (2019) og Med professorhatten på. Idiomatiske vendinger med historie (2020). Derudover har Sprogkredsen lavet et pædagogisk billedlotteri med illustrationer fra de tre bøger.

Fugleallegorier

Af Michael Falkendorf

Dyr er gennem tiden blevet tillagt betydninger på forskellige følelser og er dermed blevet normale allegorier. Man kan f.eks. godt være *en torsk* uden at kunne svømme, og man kan *fare op som en løve* og *falde ned som et lam*. I det følgende vil jeg fokusere på allegorier, der omhandler fugle.

Rovfugle

Rovfuglene har fået tillagt en del betydninger, der refererer til syn, styrke og dygtighed. F.eks. kan man have *et falkeblik*, hvis man ser alt omkring sig, og vi taler om *duer* og *høge* i politik, hvor *høgen* repræsenterer den hårde, uforsonlige tilgang til tingene og duen den milde (som fredsduen), selvom man kan se, at *duerne* er nogle slagsbrødre. Om mig selv plejer jeg at sige, at jeg ikke er nogen *ørn* til matematik, hvilket betyder, at jeg ikke er god til det.

Ugler

Selvom *uglen* lever af kød og har krumt næb, hører den ikke til rovfugleordenen, men den er nok den mest komplekse, når vi taler om fugleallegorier. Med udtrykket: Der er *ugler i mosen*, menes der egentlig *ulve*, men da de har været udryddet i Danmark siden begyndelsen af 1800-tallet, har det ikke givet nogen mening at sige, *at der er ulve i mosen*, og da *ugle* og *ulv* starter med samme lyd, var det naturligt at ændre *ulv* til *ugle*, når man skulle forklare, at der var fare på færde, og at der skete noget lusket.

Imidlertid har *uglen* på den ene side fået tillagt noget overnaturligt, der associerer til ondskab og hekseri, nok fordi den er et natdyr; og på den anden side er den blevet udlagt som en klog fugl allerede i den græske mytologi, hvor den var Athenes hellige symbol på klogskab, og af samme grund har boghandlerne taget billedet af *uglen* til sig. Men når vi siger, at nogen er *ugleset* (ildeset), så er det den første negative betydning, vi refererer til. Ligeledes når håret er *uglet*, tænker vi på, at håret sidder rodet og forkert.

Fugle og kvinder

En del fugle bliver associeret til kvinder på godt og ondt. F.eks. kan en kvinde være en

Mosehornugle fotograferet af Michael Falkendorf.

hønemor, der pylrer om sine unger, grænsende til det diktatoriske, hvorimod en *ravnemor* er mere interesseret i sig selv end ungerne, på trods af at der intet belæg er for dette i naturen.

Ravnen har ligesom *uglen* fået tillagt nogle modsatrettede billeder: På den ene side repræsenterer den død, ådsler og ødelæggelse i europæisk litteratur, og på den anden har Odin sine to *ravne* Hugin og Munin, der repræsenterer tanken og mindet og flyver ud i verden og skaffer viden til Odin.

Hvis en kvinde bliver omtalt som *en gås*, så menes der, at hun er tomhjernet og højtskræpende, men hvis hun derimod omtales som *en hejre*, er hun dominerende og intrigant.

Med sangen *Rillike Rallike, fuld som en allike*, får vi indsigt i, at fugle, når de indtager gærede bær, godt kan få en brandert på uden at have *en lommelærke* med. Da indtag af spiritus ofte er forbundet med natlige aktiviteter, er det naturligt at inddrage *natteravnen*, som foreningen *Natteravnene*, hvis opgave det er at sørge for fred og fordragelighed i nattelivet, er opkaldt efter. *En natteravn* er en person, der går sent i seng, mens en person, der går tidligt i seng, går i seng med *hønsene* (uden at der ligger noget erotik i det).

Pip

Følelsen af at være lille og ubetydelig i samvær med folk fra de højere sociale lag kan beskrives som at være *en spurv i tranedans*, og det kan man måske godt få *pip* af, hvis man prøver at *pippe* med på noget, som de andre ikke rigtig hører.

I kærlighedslivet kan to elskende være *et par turtelduer*, hvilket minder mig om min første kone, der var meget langbenet, og som i skolen blev drillet med sangen: *Stork, stork, langeben*, hvilket igen leder tanken hen på, at man kan *storke af sted*, hvis man rigtig skal skynde sig.

En sproglig pudsighed vedrørende udtale på linje med *ugle* og *ulv*, har vi *rodhal-sen*, som også hedder *rodkalk*. Den har ikke det fjerneste at gøre med en *kalk*, men navnet er kommet fra det tyske *rotkehlchen*, som betyder en lille *rodstrube*, og lydligt er der ikke langt til *rodkalk*.

Emnet fugle i sproget findes også i *Sprogkræsen 11*.

Natteravn fotograferet af Michael Falkendorf.

En helt ædru allike fotograferet af Michael Falkendorf en tidlig morgen.

Er du sprogkræsen? Brugen af store og små begyndelses- bogstaver skaber forvirring.

Af Henrik Døcker

Virvaret omkring brug af store og små bogstaver i det danske sprog synes ingen ende at ville tage – og ikke mindst blandt forkortelserne hersker der nærmest anarki. I det følgende gøres et forsøg på at opstille nogle enkle regler for retskrivningen på dette område.

Selv nåede jeg lige akkurat i skolen at lære den såkaldt “gamle retskrivning”, hvor navneord skulle skrives med stort, inden dette blev droppet i 1948 (og så kunne man genfinde det, da man fem år senere fik tysk i skolen).

Nu skriver vi alt muligt med småt undtagen: *I, De, Dem* og *Deres* (i den høflige form) foruden personnavne, geografiske navne og navne på institutioner, firmaer, selskaber og organisationer. Og selvsagt ved begyndelsen af noget skriftligt, såvel som efter punktum.

Antagelig efter inspiration fra den engelsktalende og -skrivende verden har alskens *begreber* også presset sig op i kategorien “forkortelses-berettiget”. Det gælder ikke mindst *titler*. Men disse er ikke, jf. ovenfor, omfattet af den korte række af, hvad der på dansk skal begynde med stort bogstav. Således hedder det f.eks. *kong Frederik X, generalsekretær António Guterres, højesteretspræsident Jens Peter Christensen*. Og såmænd også fremmede titler som *sir* og *lord*. Samt akademiske titler så som *dr. phil.* og *ph.d.*

Men værre står det til med forkortelser. Alt det nye, som teknologien har velsignet os med, så som *tv, cd, cd-rom, edb, cv, ngo* plus gammelkendte som *bnp, brt* m.fl. har ingen adkomst til at blive skrevet med stort, så lidt som engelsk-genererede titler som *ceo*, der altså har fundet sin danske oversættelse: *administrerende direktør*. Den danske befolkning er fortrolig med engelsk i vidt forskellig grad – afhængig af alder, job og berøring med den store verden. Det er vist amerikanerne, der fremelskede manien med forkortelser i det hele taget, og måske i særlig grad militæret. Alskens våben forkortes eksempelvis, men de skal altså med småt – og i øvrigt forklares eks.: *rpg*.

Det danske sprog burde – med Dansk Sprognævn som en indforstået væbner – sætte sig i respekt for omverdenen og være udstyret med mekanismer, som forebygger misforståelser. Herunder burde Sprognævnet efter min mening have en vilje til at bekæmpe *homonymer*. At dansk som alle mulige sprog har ord/lyde, som desværre har to eller flere betydninger (f.eks. *bakke, skat, rør*) må vi leve med, men vi behøver ikke *importere* udenlandske eller udenlandsk-inspirerede af slagsen. Når CD f.eks. hidtil har stået for *Corps Diplomatique* og står på et skilt på udenlandske diplomaters biler, er det ikke logisk, at det også kan stå for en grammofonplade – ligeledes skrevet med stort. Betegnelsen *cd* er i hvert fald at foretrække (selv om engelsk-orienterede vil stejle).

Når det, altså *cd*, ikke engang er nok, men det hele nu skal hedde *album*, er der i hvert fald risiko for forvirring, eftersom *album* (i min optik) er noget, man sætter frimærker eller andre samleobjekter ind i! At den nye betydning af *album* rigtigt forstået omfatter begrebet *indspilning*, gør ikke det hele lettere. Rodekassen for udefra kommende begreber, ofte forkortelser, synes at være uendelig stor.

Et nok så behjertet forsøg på at bringe logik og konsekvens ind i regler for stort eller lille bogstav kan ikke undgå nogle gråzoner, hvor folks fornemmelser divergerer. Er det nu f.eks. *Det kongelige Teater* eller *Det Kongelige Teater*? Navne på dyr eller botaniske fænomener, de være sig nok så fremmedartede, skal altså også med småt ligesom forskellige former for medicin.

Inden for musikken er der på dansk enighed om, at dur-tonearter benævnes ved et stort bogstav, f.eks. *C-dur*, og ind imellem blot ved det store bogstav (uden efterfølgende “dur”), modsat skrives mol-tonearterne med lille f.eks. *c-mol* (eller blot *c*). Forvirrende bliver det, når dette ikke følges på engelsk.

Der er rod i logikken, når det drejer sig om visse internationale (og måske også nogle nationale) organisationer, der nærmest kun kendes ved deres *akronym*, men har et meget langt sådan ét. F.eks. tillader Dansk Sprognævn, at FN-særorganisationen *UNESCO* skrives *Unesco*, uanset at organisationen selv ikke staver det på denne måde. Ligevist at man skriver *Nato*, selv om Den Nordatlantiske Pacts Organisation staver sig selv *NATO*. Tungen lige i munden må man have, hvis man møder ombudsmanden i egen høje person, og være opmærksom på, at han leder institutionen *Folketingets Ombudsmand*.

Sammensatte navne, f.eks. *Holmens Kirke* må i en del tilfælde indrømmes valgfrihed, her at *Holmens kirke* også kan gå an. Modsat hedder det f.eks. undtagelsesfrit *Vor Frue Kirke* som et egennavn, men så ikke *Københavns Domkirke*, da det ikke er dens officielle navn. Forvirrende, når organisationer *kun* vil kendes ved deres akronym som f.eks. *DM*, der oprindeligt hed *Dansk Magisterforening* – ikke mindst fordi *DM* i forvejen står for *Danmarks mesterskaber(ne)*. Her er den sunde fornuft efter min mening sat i skammekrogen.

Dette lille udpluk fra et stort sprogligt “territorium” af danske og fremmede ord og begreber skal munde ud i større eftertænkning og vilje til at værne om det danske sprog, værne mod sprogtidsler og i det hele taget prioritere konsekvens og bekæmpelse af misforståelsesmuligheder højere.

Manglende nuancer forfladiger sproget

Af Ingelise Hallengren

Det danske sprog er et rigt sprog med mange variationer og nuancer.

Litteratur vurderes på indhold og udtryk. En velskrevet tekst kan være en nydelse at læse. En dårlig tekst kan få læserne til at lægge teksten væk.

Talesprogets kvalitet kan få lytteren til at spidse ører eller miste koncentrationen.

I kraft af de skrevne og mundtlige medier bliver der kommunikeret mere end nogensinde, der er en gigantisk global kommunikation, som foregår på engelsk.

Begge forhold påvirker vores sproglige udtryk her i Danmark.

Egentlig skulle man tro, at disse påvirkninger skulle udvide vores ordforråd.

Det er næppe tilfældet. Vi sprogbrugere er med til at udvikle sproget. Sådan har det altid været. Ord er kommet til, og ord forsvinder igen.

Døgnfluer

Jeg husker udtryk fra 1970'erne f.eks. *knæhøj karse* og *bred ymer*. Slangudtryk, som hurtigt døde hen. Nogle af de ord, som kom som slang engang i 1960'erne, er blevet i sproget og blevet brugt og misbrugt lige siden. Hvis sproget er åndens værktøj, ser det sort ud for den danske ånd. To ord har især bidt sig fast hos børn, unge og voksne, *fed* og *sej* og deres bøjede former.

Det lille insekt døgnfluen udvikles fra og til larver og nymfer i løbet af et års tid, men dets voksne liv varer kun ganske få timer.

Han har et par fede solbriller og en fed mave.

Hun har en fed cykel og en fed røv.

Han har en sej skjorte og spiser en sej bøf.

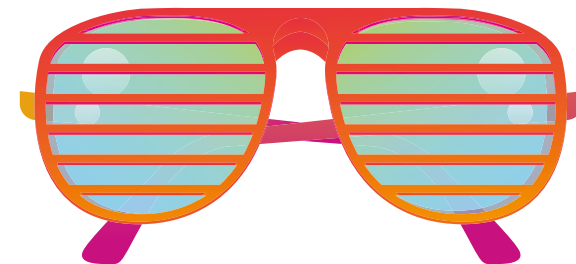
Hun har en sej kjole og spiser en sej pizza.

Hvad betyder *fed*? Og hvad betyder *sej*?

Det er ikke nemt! Er sproget *fedt* eller *sejt*? Eller bare *smart* og bruges ukritisk eller *bevidstløst*?

En spændende serie

DR TV sendte i maj måned en spændende serie: *Danmarks næste klassiker*. Vi følger fem unge designere, som får nogle meget specifikke opgaver. Til sidst er der to vejledere og dommere, en enkelt gang tre dommere, der enes om at vælge den af de fem, som de finder, har løst opgaven bedst. Designerne er meget *dygtige* og *seriøse*, og deres design er vældig *flotte* og *æstetiske*, og det er en nydelse, synes jeg, at se hvor *smukke* og *funktionelle* møbler og lamper, de udformer.

Et par fede solbriller.

Men

Nu kommer det store MEN! Det er en pine midt i al det skønne at høre på de uoriginale udtryk: at det er en *fed* løsning, at idéen er *fed*, at det er *fedt* materiale, og det bliver ved med det *fede*. Det er muligt at variere sproget, navnlig når der er tale om unikke og originale nyskabelser. Mon den monotone brug af et enkelt ord er *smart*? Eller er det ukritisk? Eller snarere en bevidstløs måde at tale på? Den gør i hvert fald sproget fattigere, klicheagtigt og uinspirerende at høre på. Den kan ligefrem irritere, og det er vist ikke meningen.

Engelske ord

Også den hyppige brug af engelske ord, mener jeg, gør sproget fattigere. Man skulle ellers tro, at de nye ord ville gøre sproget rigere. Det er ikke tilfældet, for hver gang der bruges et engelsk ord eller udtryk, udelukkes det danske. Det tilføjer således ikke det danske sprog noget kvalitativt, men giver blot en variation til gene for nogen, nemlig dem der ikke behersker engelsk.

At gøre sig umage

Lad os gøre os umage med vores modersmål, der er rigt og giver os mulighed for at beskrive ting og fænomener nøjagtigt og præcist til glæde for modtagerne. Jo tydeligere og mere bevidst vi taler, des bedre forstås vi. Det fremmer samtalen og mindsker muligheden for misforståelser.

Den Danske Sprogkreds' program

juli - november 2024

- Onsdag og torsdag den 24. og 25.7. Sprogkredsen deltager i **Seniorfestivalen i Marielyst** på Falster med en udstilling af vores bøger og bladet *Sprogkræsen* samt små oplæg om sprogpolitik, faste udtryk, ordsprog og kønnet sprog.
- Mandag den 19.8. Kl. 17 **Generalforsamling i Den Danske Sprogkreds** på Kulturstationen i Vanløse. Herefter medlemsmiddag.
- Torsdag den 22.8. Kl. 18 Sprogkredsen overrækker **Svanepriisen** og **Ællingepriisen** til tre personer, der har gjort en særlig indsats for det danske sprog. Herefter middag for medlemmer og prismodtagere.
- Onsdag den 18.9. Kl. 17 Lærebogsforfatterne Mette Hess, Michael Falkendorf og Lise Bostrup lægger op til debat om **undervisningsmaterialer til undervisning i dansk for udlændinge** i boghandlen Klingbjerg, Skt. Peders Stræde 51 i København.
- Fredag den 4.10. Kl. 17 **Kulturnatten i Nykøbing F:** Sprogkredsen og Forfattergruppen Os hervedefra deltager i et arrangement om kulturmødet mellem danskere og "roepolakker" for 130 år siden. Arrangementet finder sted i glassalen på biblioteket.
- Lørdag og søndag den 5. og 6.10. Sprogkredsen deltager i **Det litterære Folkemøde i Rebild bakker** med en udstilling af vores bøger og bladet *Sprogkræsen*. Lise Bostrup holder et foredrag om H.C. Andersens vej til sprogligt mesterskab.
- Fredag den 11.10. Kl. 18-23 **Kulturnatten i København: Her er ingen ko på isen.** Forfatterne bag Sprogkredsens bøger om sjove idiomatiske vendinger og ordsprog i Klingbjergs boghandel, Skt. Peders Stræde 51.
- Fredag, lørdag og søndag den 1.-3.11. **Sprogkredsen udstiller på stand C3-036 på Bogforum i Bellacenteret**

Medlemskab i Den Danske Sprogkreds koster 250 kr. om året og inkluderer fire numre af *Sprogkræsen*, et eksemplar af Sprogkredsens årlige udgivelse og gratis adgang til kredsens arrangementer. Et abonnement på *Sprogkræsen* koster 300 kr. pr. år.

Alle Sprogkredsens udgivelser kan bestilles på Sprogkredsens hjemmeside.

Den Danske Sprogkreds
Herlufsholmvej 11, 2720 Vanløse, 38 74 36 00 / 26 71 78 37
www.DenDanskeSprogkreds.dk / Facebook: Den Danske Sprogkreds